

MIRNICS KÁROLY

Kétnyelvűség a vajdasági vegyesházasságokban

Ahol több nemzetiség él egymás mellett egy területen, előbb-utóbb olyan folyamatok is megindulnak, amelyek e nemzetiségek etnikai keveredéséhez vezetnek. E folyamat jellegét és gyorsaságát általában a politikai rendszerek természete befolyásolja.

A Vajdaság vegyes települtségű terület. A vajdasági magyarok ebben a soknemzetiségű valóságban élnek, ami természetesen a párválasztásra és családi életükre is hatással van. A házasságban élő magyar nők és férfiak a házastársainak nemzetiségi összetétele 1981-ben a következőképpen alakult:

a./ A gyermektelen házasságban élő 46 635 magyar nő házastársa közül 39107 magyar, 2 426 szerb, 1221 horvát és 605 jugoszláv nemzetiségű volt.

b./ A gyermektelen házasságban élő 42 968 magyar férfi házastársa közül 39 107 magyar, 1 526 szerb, 978 horvát és 315 jugoszláv nemzetiségű volt.

c./ A gyermeket nevelő házasságban élt 65 968 magyar nő házastársa közül 54158 magyar, 6 331 szerb, 2 340 horvát és 986 jugoszláv nemzetiségű volt.

d./ A gyermeket nevelő házasságban élt 63 077 magyar férfi házastársa közül 54158 magyar, 4 924 szerb, 2 271 horvát és 986 jugoszláv nemzetiségű volt.

Hogyan alakult ezekben a családokban a gyermekek nemzetisége? A 65 968 család közül csak 53 380-ban volt a gyermekeknek a szüleikkel azonos - magyar - nemzetiségük. Tehát még csak nem is minden magyar családban, amit joggal feltételezhetnénk. Ez azt jelenti, hogy a gyerekek egy része még a tiszta magyar családokban sem tartotta magát magyar nemzetiségűnek.

8 349 magyar vegyes házasságban a gyermekek nemzetisége azonos volt az apáéval: 287 esetben román, 1630-ban horvát, 4 678-ban szerb, 722-ben jugoszláv stb.

Csak 875 magyar vegyes házasságban egyezett meg az anya és a gyermekek nemzetisége. Nyilvánvaló tehát, hogy a magyar nők a vegyes házasságban lemondanak nemzetiségükről, csupán gyermekeik érvényesülése érdekli őket.

Viszont a 9 023 csonka családban, ahol a magyar anya egyedül élt gyermekével 7 688 esetben a gyermek és az anya nemzetisége azonos volt. Az 1 753 csonka családban, ahol az apa élt egyedül a gyermekekkel, 1 636 esetben azonos volt a (magyar) nemzetiségük.

Ezek a családtípusok más tényezők közvetlen hatásával együtt előidézik a nemzetiségi hovatartozásnak és az anyanyelvnek az egymástól való folyamatos eltávolodását.

Ugyancsak az 1981-es népszámlálás adatai szerint 383 356 fő volt magyar nemzetiségű, de ebből 33 625 a szerb nyelvet jelölte meg anyanyelvének. Másrészt 2 535 horvát, 1073 szerb és 12 272 úgynevezett jugoszláv nemzetiségű a magyart tartotta anyanyelvének.

A számadatok önmagukban persze keveset árulnak el magukról a folyamatokról, s azok mélyebb okairól.

Világítsunk rá az összefüggésekre, hogy életet, értelmet kapjanak.

A legutóbbi ötven év tudományos kutatásai igazolni látszanak azt a népi bölcsességet, hogy „amit tud és megtanulhat Jancsi, nem tudja és nem tanulhatja meg János.” Ez minden bizonnyal elsősorban vonatkozik az anyanyelvnek mint első nyelvnek az elsajátítására. Ami az anyanyelvnek mint első nyelvnek az elsajátítását illeti, a gyermek különösen korán és gyorsan felnőtté válik. Négy-öt éves korban az

agyban, az ébredő tudatban és az egész egyéniségben eddig még nem teljesen ismert és minden következményében nem egészen megmagyarázott folyamatok játszódnak le. A nyelv könnyű és helyes elsajátításának elraktározó csatornái fokozatosan bezárulnak. Nem tudni pontosan, ez hogyan megy végbe. Minden bizonnyal a sokasodó környezeti ingerek hatása kerül előtérbe. A külső ingeráradat hatására a tudati ismeretek tovább tágulnak, az egyéniség teljesen kibontakozik. A sokféle környezeti inger számtalan irányú alkalmazkodásra készlet: a figyelem kezd osztódni és szóródni. Az ember az életének további szakaszaiban többé már nem rendelkezik azokkal az adottságokkal a nyelvtanulásban, mint ezekben a korai években. Ha a nyelv gyermekkori elsajátításának folyamata nem fejeződik be, az egyén a félnyelvűség állapotába kerül, amiből nagyon nehezen, csak tudatos hozzáállással és akarati erővel szabadulhat ki.

Ennek ellenére sem, az egyes tudományágak tudósai még mindig nem egyeznek teljesen az anyanyelv és a kétnyelvűség fogalmának a meghatározásában. Bár alapjában véve igaz, hogy az anyanyelv elsajátításának a tudattól független folyamata gyorsan lezárul, a tudatos elsajátításnak az adottságai és lehetőségei sohasem szűnnek meg teljesen.

A szociológiában az anyanyelv fogalmát az első elsajátított nyelv fogalmához kötik. Ez az a nyelv (vagy ezek azok a nyelvek), amelyen a gyermek először lép tartós kommunikációs kapcsolatba a családtagokkal és később a tágabb környezetével. A nyelvtudomány, amely a nyelv elsajátítását a nyelv törvényszerűségeinek a pontos ismeretével méri (a kompetencia mércéje), megállapíthatja, hogy a két, elsőként megtanult nyelv közül melyik az egyén teljes értékű anyanyelve, amelyet a legszabályosabban és a legtartalmasabban, sajátított el, s amelyen legszebben, legpontosabban, legárnyaltabban fejezi ki magát. A nyelv funkcióját vizsgálva egy adott környezetben a szociolingvisztika megállapíthatja, hogy a környezethez, így a családhoz tartozóknak is az az anyanyelvük, amelyet mindennapi kapcsolataik folyamán a leggyakrabban használnak, és nem az, amelyet először tanultak meg. A szociolingvisztika gyakran válik a „nyelvi imperializmus” eszközévé. A szociálpszichológusok egyéni és csoportattitűdökre, véleményekre hivatkozva azt hangoztatják, hogy az az ember anyanyelve, amelyet magáénak vall, amelyhez érzelmileg és értelmileg a legjobban kötődik még akkor is, ha nem ismeri, nem jól beszél, vagy nem tudja írásban használni. Megtörtént ez fordítva is, olyan értelemben, hogy az illető személy minden tekintetben jól beszél anyanyelvét, mások mégis azt tartják róla, hogy az anyanyelve nem ez, hanem egy másik nyelv (belső és külső identifikáció). Az anyanyelv meghatározásának vannak szubjektív kritériumai is. Például kiindulhatunk abból is, hogy az az anyanyelv, amelyen álmodunk, regényt, emlékiratot írunk, naplót vezetünk stb. A nyelvészek mércéje szerint lehetséges két egyenértékű első nyelv elsajátítása, de ez gyakrabban nagyon nehezen megvalósítható. Minden más tudomány mércéje szerint a kétnyelvűség könnyebben elérhető, de általában nincs rá elég lehetőség.

A fenti tudományos definíciók szerint egészen biztos, hogy minden vajdasági magyar valamelyik kritérium alapján kétnyelvűnek tekinthető. Az eredet kritériuma szerint akadnak - igaz nem sokan - olyan gyermekek, akik két különböző nyelvű szülők gyermekeiként, két első nyelvet - anyanyelvet - beszélnek. (Vajdaság régiói szerint nagyon különböző a megoszlásuk; számuk legnagyobb Észak-Bácskában, kisebb Dél-Bánátban és a Szerémségben.) A két első nyelvet használják is a családban, rokonságban, társaságban, bárhol, ahol var, rá alkalom, felnőttként a közéletben azonban ritkán. Ha viszont szerb tannyelvű iskolába jártak, a nyelvi kompetencia kritériuma szerint az tapasztalható, hogy szerb anyanyelvük gazdagabb,

kifejezőbb, mint magyar anyanyelvük. Nyilvános helyen is szívesebben használják a szerbet, mert tudat alatt úgy érzik, hogy ezen a nyelven szebben tudják magukat kifejezni, s főleg pedig hasznosabbnak tartják azt a nyelvet.

A nyelvi funkció kritériuma szerint a mindennapi életben úgyszólván minden vajdasági magyar, elsősorban a munkahelyen és a közéletben, anyanyelvként a szerb nyelvet használja, és nem a magyart. A szerb nyelv általános ismerete teljes egészében kielégíti a szerb nyelvközösséggel való kommunikáció szükségletét. Ugyanakkor- ugyancsak a funkció kritériumai szerint - az is megállapítható, hogy a magyar nyelvnek mint anyanyelvnek a használata a családra, iskolára, rokonságra, zárt baráti körökre és a magyar közösségbeni művelődésre és szórakozásra korlátozódik. Nemcsak a szerb ember, hanem egyik magyar a másikról is szinte mindig feltételezi, hogy tud szerbül, tehát kétnyelvű. Ezért gyakran megtörténik, hogy magyar ember a magyarhoz szerbül fordul (például, a munkahelyen, piacon és másutt). Ez azért van, mert nem biztos abban, hogy a másik minden körülmények között szívesen válaszol magyarul. Általában csak hosszabb idő elmúltával, alaposabb ismeretség vagy véletlenszerű felfedezés után térnek át a magyar nyelvű beszédre. Szinte minden magyar már eleve feltételezi a másikról, hogy kétnyelvű. Szerb vonatkozásban ez nem így van. Jószerivel nincs magyar, aki eleve ugyanezt feltételezné a szerbekről. Még akkor sem szólítja meg őket magyarul, ha tudja, hogy szerb nemzetiségű társa jól ismeri a magyar nyelvet - legalábbis kezdetben -, hiszen nem tudja, hogy a megszólított hajlandó lesz-e használni a magyar nyelvet. Általában átengedi szerb nemzetiségű partnerének, hogy ő térjen át a magyar beszédre. Azt, hogy elfogadja-e vagy sem ezt a nyelvi közeledést szerb részről, nagyon sok egyéni, környezeti és szélesebb társadalmi tapasztalati tényezők befolyásolják. Kezdetben elfogadja, de később mégis, magyar létére ő kezdeményezi a beszélgetés szerb nyelven való folytatását.

A magyarok általában a nagyobb közösségben folyó társalgásba szerbül kapcsolódnak be még akkor is, ha a társaság túlnyomórészt magyarokból áll. Ez azért van így, mert nem tudhatják előre, van-e köztük akár egyetlenegy szerb nemzetiségű is. Ha csak egy is akad köztük, hajlamosak a nyelvi megalázkodásra. E nyelvi alárendeltségnek egészen nevetséges formái is vannak. Már egyetlen szerb jelenléte esetén is „kötelezővé” válik a szerb nyelv használata a teljes, magyarokból álló munkatestület, bizottság, tanács stb. számára. A funkció mércéje szerint tehát a magyar nyelv sehol sem élvezi az anyanyelv funkcióját, még akkor sem, ha ezt a törvény bizonyos esetekben lehetővé teszi.

Az egyéni vélemény vagy mások véleménye mércéje szerint számos magyar régóta úgy érzi, hogy bizonyos nyelvi helyzetekben (például: a munkahelyi szakmai nyelvben, a politikában) jobban tudja és jobban boldogul a szerb nyelvvel, mint a magyarral, amelyet első nyelvként, tehát anyanyelvként sajátított el. A magyarul beszélők saját anyanyelv-ismeretükről alkotott szubjektív véleménye a szerb nyelvet helyezi anyanyelvi funkcióba.

Az általános beiskoláztatás következtében tehát az egész magyar közösség kétnyelvűnek tartja magát, s az nem vált ki semmilyen megbotránkozást, ha a magyar nemzetiségű a magyarhoz legkülönbözőbb okokból kifolyólag szerbül beszél. Megvizsgálva az előzőleg felvázolt kényszerhelyzeteket, megállapítható, hogy számos külső tényező megköveteli a kétnyelvűséget. A dolgok logikus természete és folyamata szerint az emberek azt a nyelvet szeretnék használni, amelyet első nyelvként - anyanyelvként - sajátítottak el. Számos társadalmi kényszerhelyzet azonban megköveteli, hogy ettől a szándéktól már korán elálljanak. Nagyon sok olyan kényszerítő tényező ágyazódott be a társadalmi közegbe, amelyek nem a kétnyelvűség

kialakulását támogatják. Ennek megfelelően a többség részéről a kétnyelvűséget legfeljebb csak ideiglenesen tűrik meg, illetve fogadják el.

Ugyanis nem lehet közvetlenül átváltani a „másik” egynyelvűségre, ez csak fokozatosan történhet meg. A kétnyelvűség a szerb társadalomban nem abból ered, hogy azt ez a társadalom igyekeznék megtartani, és kívánatosnak tartaná a kétnyelvűséget. A vajdasági szerbek ezt sohasem szorgalmazták, csupán kiegyeztek vele, mint ideiglenes és szükséges rosszal. A kétnyelvűség annak a következménye, hogy a kisebbségi sorsban élők főleg kezdetben szorosan kötődnek eredetükhöz, családi környezetükhöz, gyermekkori nyelvi szocializációjukhoz, tehát a nyelvhez, amelyet anyjuktól kaptak. Amíg tehetik, ellenállnak annak az erőszakos törekvésnek, amely szerb egynyelvűségre igyekszik kényszeríteni őket.

Ezek után könnyebben érthetővé válik a kétnyelvűség problémája a vajdasági magyar családban. A nyelvtudomány szerint a kétnyelvű családban elsajátítható két teljesen zárt nyelvi kódrendszer. Ezek közül bármelyik úgy viselkedik, mint az egynyelvű egyén kódrendszere. A gyakorlat is alátámasztja ezt az elméletet. Az egyénnek valóban lehet két egyenértékű anyanyelve, ezek közül mindkettő olyan, mint az egy anyanyelvű egyén nyelve.

A szociológiai definíció szerint az anyanyelv a családban az a nyelv, amelyet édesanyánktól sajátítunk el vagy elsőként tanulunk meg. Ha tehát a nyelvek családon belüli elsajátítását vizsgáljuk, nem található olyan tényező, amely kizárná annak a lehetőségét, hogy az egyénnek két különböző első nyelve - anyanyelve legyen. Ha a egyes nemzetiségű és kétnyelvű családban mind a két szülő következetesen a saját nyelvén tanítja gyermekét (például: a szerb apa mindig szerbül, a magyar anya mindig magyarul), s mind a kettő törődik is a gyerekekkel (ideális helyzet), gyermekük két anyanyelvvvel, azaz két első nyelvvel fog rendelkezni. Ebben az esetben ideális, kiegyensúlyozott kétnyelvűségről beszélhetünk. A két első nyelv ismerete általában nem különbözik az egy anyanyelvű egyéntől; ám ha mégis, akkor a különbségek kizárólag a szülők adottságaiból erednek, de ezek akkor is hatnak, ha a gyermek azonos anyanyelvű szülők különböző hatásának van kitéve.

Ezek után általában az történik, hogy a gyermek felnő és maga dönti el, melyik első nyelvét tartja inkább anyanyelvének. Leggyakrabban az ilyen személyek nem tudnak dönteni.

Felvetődik a kérdés, hogy a potenciálisan kétnyelvű családokban a szerb társadalomban miért olyan ritkán valósul meg a következetes kétnyelvűség; a családok gyakorlatában ugyanis valóban ritka. A különböző nemzetiségű és potenciálisan kétnyelvű családokban majdnem mindig egy - szerb - nyelv válik uralkodóvá már a gyermek születésekor.

Az előzőekben körülírt ideális kétnyelvűség megvalósulását minden bizonnyal számos pszichológiai-antropológiai - a sokszínű emberi adottságokból és képességekből eredő - különbség is gátolja. Az egyéni különbségek, melyek természetesen léteznek az egynyelvű családban is (hiszen megtörténik, hogy az egyik szülő szegényebb, a másik gazdagabb szókészlettel, nyelvi logikával, fogalomtárral, kifejezőerővel rendelkezik), mégjobban kifejezésre juthatnak akkor, ha a gyermeket két anyanyelvre akarják megtanítani. Az egyéni különbségekből kifolyólag bármikor felborulhat a kettős hatás egyensúlya. Ennek következtében az utód az egyik szülő nyelvét mégis jobban fogja tudni, mint a másikat. Hogy melyikét? Általában azét, aki a családon belül domináns, vagy azét, akivel majd az utód további élete folyamán, újabb környezeti hatásokra azonosulni fog.

Ez a jelenség sohasem egyirányú, hanem mindenkor esélyt nyújt mind a két szülő nyelvének. A szerb, illetve vajdasági társadalomban azonban kezdettől fogva mást

tapasztalunk. Ugyanis majdnem minden esetben a szerb nyelv megtanítása válik elsődleges céllá a családban a másik nyelv kárára. Az egyik szülő célja - mármint a szerb nyelv megtanítása - mindkét szülő és az egész család közös céljává válik. Nyilvánvaló tehát, hogy nem individuális pszichológiai jelenségekről van szó, hanem egy olyan jelenségről, amelynek szociálpszichológiai gyökerei vannak, és számos más társadalmi tényező is közrejátszik benne. Finnországban a finn-svéd vegyes házasságokban született gyerekek kétnyelvűvé válnak, de úgy, hogy negyven százalékuk a kisebbségi svéd nyelvet tartja továbbra is anyanyelvének.

A kezdetet az a kényszerítő intézkedés jelentette, amikor 1945 után a kommunista párt a magyar és más nemzetiségi vezetőket vegyes házasságokba kényszerítette, és mint új kisebbségi elit ők vették át a kezdeményezést a szerb egynyelvűség előnyeinek a propagálásában. A beteges gondolatok és beteges célok a továbbiakban beteges gyakorlatot szültek. Aki a kisebbségi sorsból ki akart szabadulni, és érvényesülni akart a társadalomban, attól elvárták vagy a vegyes házasságot, vagy azt, hogy gyermekét szerb tannyelvű iskolába adja, vagy hogy meggyőződéses jugoszlávnak vallja magát. Ennek következtében a hatvanas évektől kezdve ugrásszerűen megnőtt a magyar nemzetiségűek vegyes házassága. Az összes házasságkötések 25-30 százaléka a vegyes házasságokra jutott egészen 1990-ig. 1971-ben 3 807 házasságot kötöttek, ebből 907 vegyes házasságot; 1981-ben 2 908-at, ebből 798 volt vegyes házasság.

Bár az összes házasságkötések száma ez alatt a rövid idő alatt elképesztő mértékben csökkent, a vegyes házasságok aránya továbbra is megmaradt. A vegyes házasságok természetesen önmagukban véve sem pozitív, sem negatív jelenségnek nem tekinthetők. Az emberi létezésnek és közösségi életnek egyik formáját jelentik. Ha azonban a vegyes házasságokat politikai célok, társadalmi érdekek és meghatározott értékek érvényesítésére használják fel, minden más értelmet kap. A vegyes házasságokban és a kétnyelvű családokban lezajló folyamatokról keveset tudunk, csupán következményeit érzékeljük. Tízévi késedelemmel megtudjuk azt, hogy a kétnyelvű családokban született gyermekeket milyen nemzetiséghez sorolták a szülők. A népszámlálás némi betekintést nyújt a következményekbe. Az egész asszimilációs rendszert úgy állították fel, hogy ne legyen lehetséges közvetlenül rámutatni a konkrét kiváltó okokra. Ismeretes, hogy Finnországban mi történik a svéd- finn vegyes házasságokban és a kétnyelvű családokban. Tudományos kutatások folynak, és eredményeikkel segítik a svéd kisebbséget. A svéd férfi és finn nő házasságában a gyermekek 35-45 százaléka megőrzi a kisebbségi nyelvet mint anyanyelvet. A svéd nő és finn férfi házasságából született gyerekek esetében ez az arány még nagyobb: 50 százalék.

Vajdaságban a patriarchális családtípus az uralkodó. Ha magyar nő lép vegyes házasságra szerb férfival, általában a gyermeket az anya is az apa nyelvén fogja tanítani és iskoláztatni, még akkor is, ha magyar nyelvi kultúrája és fogalomgazdagsága esetleg jóval nagyobb, mint a férjéé. Esetleg megtanítja gyermekét magyarul néhány szóra. A gyermek örökli az apa nemzetiségét, a szerbet. A közelmúltig az ilyen családokban felnövekvő utódokat nagy számban jugoszlávnak minősítették. Az, hogy egy családban vagy házasságban illenék megtanulni a feleség nyelvén is beszélni, és azáltal jobban belelátni egymás érzelmeibe és gondolatvilágába, fel sem merül mint igény a szerb férjnél, illetve ezekben a patriarchális jellegű családokban.

Ha a magyar apa lép vegyes házasságra szerb nővel, a gyermek anyanyelve ez esetben is túlnyomórészt szerb lesz (az apa általában a családon kívüli elfoglaltságra hivatkozik, amiért nem tanította meg gyermekét a saját nyelvén is, ami szintén a

patriarchális családnak egyik jellemzője. Ellenben ilyen esetben a gyermek nemzetisége nem lesz kötelezően szerb, elég gyakran marad magyar.

Az 1981. évi vajdasági népszámlálás szerint, mint ahogyan arról már szóltunk, nagyszámú magyar nemzetiségű személynek szerb volt az anyanyelve (33 635). Ugyanígy viszonylag sok szerb vagy jugoszláv nemzetiségű személynek (12 272) az anyanyelve a magyar. Sajnos nem tudjuk egészen pontosan, kik ezek? Mind vegyes házasságban született utódok? Vagy mások is? Tény, hogy a politikai propaganda hatására sok egynyelvű családban született személy is jugoszlávnak vallotta magát.

Majd két évtizedre visszanyúló adatok bizonyítják, hogy a magyar tannyelvű általános és középiskolákban úgyszólván kizárólag magyar nemzetiségű tanulók iratkoztak be. Itt a magukat jugoszlávnak vallók száma sohasem haladta meg a 250 főt, átlagban száz magát szerbnek valló iskolás iratkozott magyar tannyelvű általános iskolába, és ettől a számtól alig nagyobb a horvátok száma. Ebben az esetben is elővigyázatosnak kell azonban lenni. Nem valószínű, hogy a magukat jugoszlávnak valló gyermekek mind vegyes házasságban születtek. Megtörténhet, hogy nagyobb számú magát jugoszlávnak valló gyermek tisztán egynyelvű magyar családból származott. Mint ahogy a szerb és horvát gyermekek sem mind vegyes házasságból valók voltak.

Közvetlenül tehát nem bizonyítható (mert nincs ilyen kutatás), de közvetett úton kimutatható, hogy a vegyes nemzetiségű családban született gyermekek csak ritkán válnak kétnyelvűekké. A kisebbségi nyelv ugyanis ritkán válik anyanyelvükké. Erre utalnak az előzőekben felsorolt számadatok. Ha ugyanis a hozzávetőleg harmincezer magyarnak szerb volt az anyanyelve és 12 000 jugoszlávnak a magyar, de sem ezek, sem azok nem jártak magyar tannyelvű iskolába, és nem részesültek még úgynevezett anyanyelvápolásban sem (ez az oktatási forma napjainkban majdnem teljesen elsovadt a Vajdaság területén, ez azt jelenti, hogy csupán szubjektív vélemény alapján vallhatták magukat magyarnak, illetve magyar anyanyelvűeknek). Persze ezt is méltányolni kell, bár a politikai ráhatás és más társadalmi tényezők következtében semmi sem változik az emberben olyan könnyen, mint a szubjektív véleménye. Félő, hogy a vajdasági magyar-szerb nemzetiségű vegyes házasságokban és családokban nem a kétnyelvűség az, ami dominanciát kap, hanem mint fenyegető jelenség, a szerb egynyelvűség hódított magának egyre nagyobb teret. A szerb államnacionalizmus kétszáz évre tekint vissza. Ez alatt az idő alatt népi jelleget is kapott. Ennek a lényegét a következő szerb szállóige tükrözi: *beszélj szerbül, hogy az egész világ megértsen!* Korunk integrációs folyamatait szem előtt tartva, végtelenül konzervatív és reakciós jelenségről van szó, ami magát a szerb népet szegényíti. Ez a népi nacionalizmus, amely egybefonódott a patriarchális család értékeivel, a látszatjóléttel és kölcsönkapott civilizációs javakkal, ez ideig áthághatatlan akadályt jelent a vajdasági magyar nyelvi és művelődési emancipációs törekvések számára.

A szegényes óvodahálózatot és az iskolarendszert úgy állították be, hogy az asszimiláció malma mindig dolgozhasson benne. A magyar óvodások fele nem járhatott magyar tannyelvű óvodába. A magyar iskolakötelesek 20 százaléka mindig szerb tannyelvű iskolába kényszerült. 1964-ben 55 627 magyar nemzetiségű általános iskolás volt, ebből 10 225 szerb tannyelven tanulhatott. Azóta nagyon lecsökkent a magyar nemzetiségű általános iskolások száma. 1993-ban már csak 30 147 magyar tanuló volt, de közülük ekkor is 6 063 szerb tannyelvű iskolába kényszerült. 1964-ben a 9 464 magyar nemzetiségű középiskolásból 4 825 szerb tannyelvű iskolában volt kénytelen tanulni; 1993-ban a 9 591-ből 2 794.

Mindez arra mutat, hogy sohasem a kétnyelvűség lehetőségeit igyekeztek tágítani, hanem a szerb egynyelvűségét. Közvetlenül is veszélyeztették a magyar nyelvnek

mint anyanyelvnek és mint második nyelvnek az elsajátítási lehetőségét. A kétnyelvűségnek nem adták meg a szükséges intézményesített háttérrel és társadalmi támogatottságot. Finnországban állami intézmények segítik tanácsaikkal a kétnyelvű családokat, például olyan tanáccsal is, hogy a gyermeket arra a nyelvre tanítsák és olyan tannyelvű óvodába vagy iskolába írassák, amely előzőleg kevesebb társadalmi támogatottságot kapott. Vajdaságban ez nincs így. Több évtizedes megfigyelés az ellenkezőjét; bizonyítja. Néha megtörténik, hogy a különben kétnyelvű szülők, akik a családban csak az egyik (a szerb) nyelvre tanították meg gyerekeiket, hogy s jóvátegyék mulasztásukat, utólag hajlandóságot mutatnak arra, hogy elsajátítsák vele a másik anyanyelvet is. Ekkor a másik szülő nyelvén működő óvodába vagy iskolába íratják a gyermekeket, s általában egy rövid időre, hogy utána ismét szerb nyelven folytassa. A másik anyanyelvet tehát nem a szülőktől, hanem valamilyen intézményben kellene, hogy elsajátítsa a gyermek. A másik nyelv itt azonban mégsem lesz anyanyelv, hanem megmarad idegen nyelvnek. A pszichológusok állítják és tapasztalják, hogy ilyenkor a másik nyelvnek mint anyanyelvnek az elsajátítása tulajdonképpen idegen nyelvhez mért megerőltetést követel. Ez nem az a természetes kétnyelvűség; s megtörténhet, hogy viselkedés- és tudatzavart okoz a gyermeknél. Végül a kétnyelvű családban a kisebbségi nyelvnek mint anyanyelvnek az elsajátítása és megtartása mindig számos akadályba ütközik, ha nincs megfelelő társadalmi és intézményes támogatottsága. A szülők beszélhetik egymás nyelvét; és ennek megfelelően odaadón tanítják gyermekeiket is mind a két nyelvre: Ám ha a gyermekek kizárólag szerb környezetben barátkoznak, szerb tannyelvű iskolába járnak, a kisebbségi nyelv mint anyanyelv - mivel használata kizárólag egy szülőhöz és csak a családhoz kötődik - utóbb háttérbe fog szorulni, és el is tűnhet a gyermek későbbi életéből. A tudattól független tényezők hatására az ilyen gyermek is érvényesülni akar, és a nyelv, amely nem rendelkezik elég presztízzsel a gyermek szubjektív véleménye szerint is háttérbe szorul.

A vegyes házasságokban és a kétnyelvű családokban tehát akkor teszik meg a legnagyobb lépést egymás felé a házastársak, ha igyekeznek megtanulni egymás nyelvét, és utódaikat is kétnyelvűségekre tanítják. Ezáltal jobban kötődnek egymáshoz, egymás gondolat- és érzésvilágában otthonosabbak lesznek. Ez nem könnyű, de ha az ideológiák és állami intézmények is őszintén ezt a hozzáállást terjesztik, sokkal többen fogják majd magtanulni és tudni egymás nyelvét, mint amikor a nyelvi kizárólagosságot, a diglossziát, a nyelvtelenítést terjesztik azzal, hogy szüntelenül hangsúlyozzák a többségi egynyelvűség előnyeit az érvényesülésben.

KÁROLY MIRNICS

BILINGUALISM IN THE MIXED MARRIAGES OF THE HUNGARIANS IN VOJVODINA

According to the 1981 census close to 17 per cent of the married Hungarian women and close to 13 per cent of the married Hungarian men were living in mixed marriages but in families bringing up children their nationality differs from that of the parents' even in the case when the mothers and fathers both are Hungarian. The study examines the causes and characteristics of the bilingualism of the Hungarian families in Voivodina (Yugoslavia) and points out the more and more intensive spreading of the majority language; its effect can be felt not only in the public life and in the work-places but in the sphere of friendly connections and within the families, too. Since the language of the majority is learnt only by the members of the minority, bilingualism

spreads and becomes general only among them. Consequently the Serbian Language is getting into an advantageous situation in the mixed marriages almost without exception, because the consorts strive to learn the majority language. This tendency is corroborated by the institutional and language political aspirations of the official Yugoslavian educational policy by the restriction and gradual reduction of the education in Hungarian language.